

๑. อตฺตทีปสฺสุต^๑

[๔๓] สาวตฺถินิทานํ. อตฺตทีปา ภิกฺขเว วิหฺรต อตฺตสฺรณฺา อนนฺฺยสฺรณฺา, ชฺมมทีปา ชฺมมสฺรณฺา อนนฺฺยสฺรณฺา. อตฺตทีปานํ ภิกฺขเว วิหฺรตํ อตฺตสฺรณฺานํ อนนฺฺยสฺรณฺา, ชฺมมทีปานํ ชฺมมสฺรณฺานํ อนนฺฺยสฺรณฺํ โยนิ อฺุปรกฺขิตพฺุพา “กึ ชาติกา โสภปริเทวทฺุภฺุ- โทมนสฺสุปายาสา กึ ปโหติกา”ติ.

กึ ชาติกา จ ภิกฺขเว โสภปริเทวทฺุภฺุโทมนสฺสุปายาสา กึ ปโหติกา? อึช ภิกฺขเว อสฺสุตฺวา ปฺุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวิ อริยชฺมมสฺส อโกวิทฺโ อริยชฺมเม อวินีโต, สปฺุริสานํ อทสฺสาวิ สปฺุริสชฺมมสฺส อโกวิทฺโ สปฺุริสชฺมเม อวินีโต รฺุปี อตฺตโต สมนฺุสฺสติ, รฺุพานฺุํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รฺุปี, รฺุปสฺมี วา อตฺตานํ. ตสฺส ตํ รฺุปี วิปริณฺมติ อณฺฺยถา จ โหติ, ตสฺส รฺุปีวิปริณามณฺฺยถาภาวา อฺุปฺุชฺชนฺุติ โสภปริเทวทฺุภฺุ- โทมนสฺสุปายาสา.

เวทนํ อตฺตโต สมนฺุสฺสติ, เวทนาวนฺุํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา เวทนํ, เวทนาย วา อตฺตานํ, ตสฺส ตา เวทนา วิปริณฺมติ อณฺฺยถา จ โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามณฺฺยถาภาวา อฺุปฺุชฺชนฺุติ โสภปริเทวทฺุภฺุโทมนสฺสุปายาสา. สลฺุณํ อตฺตโต สมนฺุสฺสติ ฯเปฯ สงฺฺาเร อตฺตโต สมนฺุสฺสติ ฯเปฯ วิณฺฺยานํ อตฺตโต สมนฺุสฺสติ, วิณฺฺยานวณฺุํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิณฺฺยานํ, วิณฺฺยานสฺมี วา อตฺตานํ. ตสฺส ตํ วิณฺฺยานํ วิปริณฺมติ อณฺฺยถา จ โหติ, ตสฺส วิณฺฺยานวิปริณามณฺฺยถาภาวา อฺุปฺุชฺชนฺุติ โสภปริเทวทฺุภฺุโทมนสฺสุปายาสา.

รฺุปสฺส เควว ภิกฺขเว อนิจฺจํ วิทิตฺวา วิปริณามํ วิราคํ นิโรธ^๒ “ปฺุพฺุเพ เจว รฺุปี เอตฺรหิ จ สพฺุพิ รฺุปี อนิจฺจํ ทฺุภฺุ วิปริณามชฺมมณฺุ”ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมนฺุสฺสติ อณฺฺยถา ปสฺสโต เย โสภปริเทวทฺุภฺุโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยณฺุติ. เตสํ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ สฺุขํ วิหฺรติ, สฺุขวิหฺรตี ภิกฺขุ “ตทฺุณฺุคณิพฺุโตะ”ติ วุจฺจติ.

^๑ พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬารามณ์ เล่มที่ ๑๗ สังยุตตนิกาย จันทรวารวรรค

^๒ ส. วิปริณามวิราคนิโรธ

เวทนาย เตวว ภิกขเว อนิจฺจํ วิทิตฺวา วิปริณามํ วิจารณ์โรธํ “ปุพฺพเ เจว เวทนา เอตฺรหิ จ สพฺพเว เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา”ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสโต เย โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ. เตสํ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ สุขํ วิหฺรติ, สุขวิหฺรติ ภิกฺขุ “ตทฺถกนิพฺพุโต”ติ วุจฺจติ ฯเปฯ สลฺยญฺยา. สงฺขารานํ เตวว ภิกขเว อนิจฺจํ วิทิตฺวา วิปริณามํ วิจารณ์โรธํ “ปุพฺพเ เจว สงฺขารา เอตฺรหิ จ สพฺพเว สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา”ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสโต เย โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ. เตสํ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ สุขํ วิหฺรติ, สุขวิหฺรติ ภิกฺขุ “ตทฺถกนิพฺพุโต”ติ วุจฺจติ.

วิญฺญาณสฺส เตวว ภิกขเว อนิจฺจํ วิทิตฺวา วิปริณามํ วิจารณ์โรธํ “ปุพฺพเ เจว วิญฺญาณํ เอตฺรหิ จ สพฺพํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมณฺ”ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสโต เย โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ. เตสํ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ สุขํ วิหฺรติ, สุขวิหฺรติ ภิกฺขุ “ตทฺถกนิพฺพุโต”ติ วุจฺจติ. ปจฺม.

๑. อັตตทีปสฺตร^๓

ว่าด้วยคามิตนเป็นเกาะ

[๔๓] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ^๔ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ เธอทั้งหลายผู้มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ควรพิจารณาถึงกำเนิดว่า โสภะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์

^๓ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๗ สังยุตตนิกาย จันทรวารวรรค

^๔ มีตนเป็นเกาะ หมายถึง ทำตนให้พ้นจากห่วงวน้ำ คือ โองะ ๔ เหมือนกับเกาะกลางมหาสมุทรที่น้ำท่วมไม่ถึง ฉะนั้น (ที.ม.อ. ๑๖๕/๑๕๐, ที.ม.ฎีกา ๑๖๕/๑๕๐)

ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เกิดขึ้นอย่างไร มีอะไรเป็นแดนเกิด โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เกิดขึ้นอย่างไร มีอะไรเป็นแดนเกิด

คือ ปุถุชนในโลกนี้ผู้ไม่ได้สติบ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอตฺตา พิจารณาเห็นอตฺตาวามีรูป พิจารณาเห็นรูปในอตฺตา หรือพิจารณาเห็นอตฺตาในรูป รูปของเขาแปรผันเป็นอย่างอื่น เพราะรูปแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้นแก่เขา

พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นอตฺตา พิจารณาเห็นอตฺตาวามีเวทนา พิจารณาเห็นเวทนาในอตฺตา หรือพิจารณาเห็นอตฺตาในเวทนา เวทนาของเขาแปรผันเป็นอย่างอื่น เพราะเวทนาแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงเกิดขึ้นแก่เขา

พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นอตฺตา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นอตฺตา ฯลฯ

พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอตฺตา พิจารณาเห็นอตฺตาวามีวิญญาณ พิจารณาเห็นวิญญาณในอตฺตา หรือพิจารณาเห็นอตฺตาในวิญญาณ วิญญาณของเขาแปรผันเป็นอย่างอื่น เพราะวิญญาณแปรผันและเป็นอย่างอื่น โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงเกิดขึ้นแก่เขา

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุรู้ว่ารูปไม่เที่ยง แปรผันไป คลายไป ดับไป เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูปในกาลก่อนและรูปทั้งปวงในบัดนี้ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ก็จะละโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสได้ เพราะละโสกะเป็นต้นเหล่านั้นได้จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ก็อยู่เป็นสุข ภิกษุผู้อยู่เป็นสุข เรากล่าวว่า ผู้ดับกิเลสแล้วด้วยองค์ธรรมนั้น

ก็เมื่อภิกษุรู้ว่าเวทนาไม่เที่ยง แปรผันไป คลายไป ดับไป เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า เวทนาในกาลก่อนและเวทนาทั้งปวงในบัดนี้ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ก็จะละโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เพราะละโสกะเป็นต้นเหล่านั้นได้จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ก็อยู่เป็นสุข ภิกษุผู้อยู่เป็นสุข เรากล่าวว่า ผู้ดับกิเลสแล้วด้วยองค์ธรรมนั้น

ก็เมื่อภิกษุรู้ว่าสังขารไม่เที่ยง ...

ก็เมื่อภิกษุรู้ว่าสังขารไม่เที่ยง แปรผันไป คลายไป คับไป เห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า สังขารในกาลก่อนและสังขารทั้งปวงในบัดนี้ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ก็จะละโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เพราะละโสกะเป็นต้นเหล่านั้นได้จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ก็อยู่เป็นสุข ภิกษุผู้อยู่เป็นสุข เรากล่าวว่า ผู้ดับกิเลสแล้วด้วยองค์ธรรมนั้น

ก็เมื่อภิกษุรู้ว่าวิญญาณไม่เที่ยง แปรผันไป คลายไป คับไป เห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า วิญญาณในกาลก่อนและวิญญาณทั้งปวงในบัดนี้ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ก็จะละโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เพราะละโสกะเป็นต้นเหล่านั้นได้ จึงไม่สะดุ้ง ย่อมอยู่เป็นสุข ภิกษุผู้อยู่เป็นสุข เรากล่าวว่า ผู้ดับกิเลสแล้วด้วยองค์ธรรมนั้น

อรรถกถาปสูตรที่ ๑ จบ
